

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Ісаєнко Олександра Івановича «Науковий доробок академіка І.Г. Александрова (1875-1936) у контексті розвитку гідротехніки та гідроенергетики», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки і техніки

Академік Іван Гаврилович Александров – видатний вчений та інженер у галузі гідротехніки та гідроенергетики, економіст і економіко-географ, учасник розробки плану ГОЕЛРО, автор схеми економічного районування колишнього СРСР. І.Г. Александров своїми блискучими науковими працями та практичною діяльністю активно сприяв будівництву Дніпровської ГЕС біля Запоріжжя (1927–1932) (підготував проект і керував будівництвом найбільшої на той час ГЕС у Європі), працював над основами генерального плану електрифікації СРСР (склав проекти електрифікації Середньої Азії та Східного Сибіру), брав участь у розробці плану будівництва Байкало-Амурської залізничної магістралі, розробив методологію економічного районування Радянського Союзу. Нагороджений радянськими орденами Леніна та Трудового Червоного Прапора. Такою є коротка характеристика діяльності та здобутків Івана Гавриловича Александрова.

Тема дисертаційного дослідження відповідає тематиці Центру досліджень з історії науки і техніки ім. О.П. Бородіна Державного університету інфраструктури та технологій Міністерства освіти і науки України «Історія науки і техніки в напрямках, школах, іменах» (державний реєстраційний номер 0107U002218).

Об'єктом дослідження є розвиток науки і техніки в Російській імперії, колишньому СРСР та радянській Україні у 1912–1936 роках. Предметом дослідження є діяльність І.Г. Александрова у контексті розвитку гідротехніки та гідроенергетики, а також роль науковця в організації гідроенергетичної справи в Україні. Методологічні засади дисертаційної роботи ґрунтуються на загальнонаукових принципах історичного дослідження: історизму, об'єктивності, наступності, багатофакторності, комплексності та усебічності пізнання, наукового розуміння історичного процесу, що передбачає цілісне усебічне охоплення найістотніших аспектів досліджуваної теми.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць з історії вітчизняної гідротехніки та гідроенергетики, зокрема їх окремих напрямів, укладання бібліографічного довідника, присвяченого І.Г. Александрову, при створенні історіографічних праць та навчальних посібників, українських словників гідротехнічних та гідроенергетичних термінів, робіт, присвячених історії вітчизняної науки і техніки.

До сильних сторін роботи належать формування репрезентативних історіографічної та джерельної бази дослідження, у яку входять документи про життя і діяльність вченого із фондів Київського міського державного архіву, архіву Президії НАН України та Інституту рукопису Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського НАН України. Ці архівні матеріали є дуже корисними для дослідження, бо дали можливість розкрити діяльність І.Г. Александрова у сфері гідротехніки та гідроенергетики та проаналізувати завдання, які він ставив перед собою. Також було розглянуто документи про життя і діяльність

академіка І.Г. Александрова з фондів Російського державного історичного архіву та архіву Петербурзького університету шляхів сполучення. Особливу цінність мали документи які зберігалися в архіві Російського технічного товариства (Санкт-Петербург), різні матеріали фондів Центрального історичного архіву м. Санкт-Петербурга, архіві Петербурзького державного технологічного університету і матеріали бібліотеки Південно-Західної залізниці Міністерства інфраструктури України. Уважне ставлення дисертанта до читача виявляється в ретельному редагуванні тексту дисертації та наданні переліку умовних скорочень. Викладенню матеріалу дослідження притаманні логічна структура, дотримання літературної стилістики наукових праць, точність, докладність та ґрунтовність, широке підкріплення тверджень залученням цитат і посилань на першоджерела.

За результатами досліджень опубліковано 12 наукових праць, 6 статей у наукових фахових виданнях, що входять до переліку ДАК України, 1 стаття у виданні України, яке включене до міжнародних і наукометричних баз, та 1 стаття опублікована за кордоном.

Структура дисертації обумовлена основними завданнями дослідження та комплексно відображає «Науковий доробок академіка І.Г. Александрова (1875-1936) у контексті розвитку гідротехніки та гідроенергетики» Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (263 найменування) та 9 сторінок додатків. Обсяг роботи становить 207 сторінок. Основний текст складає 175 сторінки.

У першому розділі «ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ» дисертаційного дослідження схарактеризовано історіографію, джерельну базу та методологічні основи дослідження. Аналіз і систематизація відповідної наукової літератури та архівних джерел засвідчила, що монографії, статті та біографічні нариси досить часто носять характер фрагментарності дослідження, епізодичності огляду найвідоміших праць вченого, обмеженості у висвітленні його наукових поглядів та інженерних підходів, невизначеності або розбіжності позицій щодо внеску І.Г. Александрова у розвиток вітчизняної та світової гідротехніки та гідроенергетики. Дослідження ґрунтується на опублікованих та неопублікованих джерелах, рукописних і друкованих матеріалів. Загалом джерелознавчу основу дисертаційного дослідження становить філософська, історична, природничо-наукова та технічна література, література з проблем історії освіти, науки та техніки, краєзнавства, автореферати дисертацій та дисертаційні дослідження.

Другий розділ «ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ І.Г. АЛЕКСАНДРОВА» складається із 5 підрозділів, в яких висвітлюється формування наукового світогляду майбутнього вченого-інженера та простежується його інженерний та науковий шлях. На документальній основі складено наукову біографію вченого, розкрито невідомі і маловідомі сторінки його життя та діяльності. В результаті дослідження виділено сім найважливіших періодів життя та діяльності І.Г. Александрова: перший – ранній (дитячі та юнацькі роки, навчання в різних училищах Москви); другий – період професійного становлення – (навчання у Московському вищому технічному та інженерному училищах,

формування інженера і науковця та становлення наукового світогляду майбутнього академіка); третій – вирішення проблем іригації земель Середньої Азії (1912–1917 рр.); четвертий – робота над проектом ГОЕЛРО (1920–1927 рр.); п'ятий – будівництво Дніпрогесу (1927–1932 рр.); шостий – вирішення проблем використання енергії річок Волги, Ангари та Єнісею (30-ті роки ХХ ст.) та сьомий – московський період (1932–1936 рр.) (робота в Держплані, в різних науково-дослідних установах, державних комісіях, викладацька робота, гідроенергетичне адміністрування тощо).

У третьому розділі «АНАЛІЗ НАУКОВОГО ДОРОБКУ АКАДЕМІКА І.Г. АЛЕКСАНДРОВА» дано характеристику основним напрямам наукової діяльності вченого. Праці І.Г. Александрова – це цілий етап в історії вітчизняної гідротехніки та гідроенергетики. Наукова спадщина – хоча і не дуже велика (понад півтори сотні робіт), але надзвичайно вагома. Перелік наукових інтересів І.Г. Александрова вражає – вчений постає як гідротехнік, гідроенергетик, економіст і економіко-географ, учасник розробки плану ГОЕЛРО, автор схеми економічного районування колишнього СРСР. А якщо до цього додати його успіхи у будівництві різних гідроелектростанцій, залізниць та мостів, то стане зрозумілим значущість внеску вченого у розвиток гідротехніки, гідроенергетики, залізничного транспорту першої третини ХХ століття. Науково-теоретичні ідеї та практико-організаційні підходи І.Г. Александрова – запровадження комплексного підходу до «розробки» найскладніших гідротехнічних, гідроенергетичних проблем та узгодження їхнього вирішення із завданнями розвитку транспортних мереж; обов'язковість попереднього оцінювання

економічної доцільності та соціокультурного впливу гідротехнічних та гідроенергетичних проектів; розробка ідеї економічного районування народного господарства – не лише забезпечили високий авторитет науковця у країні та за її межами. Ці ідеї та підходи вплинули на якісний стан та розвиток гідротехніки та гідроенергетики радянської доби. Наукова та практична спадщина академіка І.Г. Александрова посідає визначне місце в розвитку світових гідротехніки та гідроенергетики, оскільки більшість ідей науковця були запропоновані чи запроваджені вперше.

Одержані в дисертації наукові результати узагальнені в обґрунтованих **висновках**, найсуттєвішими з яких, на нашу думку, є:

- Вперше проаналізовано науково-теоретичну та практико-організаційну спадщину І.Г. Александрова в галузі гідротехніки та гідроенергетики. І.Г. Александров відігравав у першій третині ХХ ст. велику роль у будівництві вітчизняних гідроелектростанцій, гребель, дамб, водогонів, водовідведень, каналізації, гідравлічних та гідротехнічних споруд. Розкрито невідому досі картину організації гідротехнічної справи в Середній Азії, і, зокрема, взірцевого будівництва зрошування та обводнення Фергани, зрошування Поволжя.

- Дослідженням виявлено вражаючий перелік наукових інтересів І.Г. Александрова – це гідротехнік, гідроенергетик, економіст і економіко-географ, учасник розробки плану ГОЕЛРО, автор схеми економічного районування колишнього СРСР. А якщо до цього додати його успіхи у будівництві різних за складністю гідроелектростанцій, залізниць та мостів, то стане зрозумілим внесок науковця та інженера в розвиток гідротехніки,

гідроенергетики, залізничного транспорту першої третини ХХ сторіччя.

- Заслуги академіка І.Г. Александрова були високо оцінені урядом колишнього Радянського Союзу. У 1932 р. ім'я І.Г. Александрова як автора проекту заноситься на дошку пошани Дніпробуду. Його було обрано дійсним членом Академії наук СРСР. За проект «Дніпробуд» І.Г. Александрова нагороджують орденом Леніна, а за роботи з планування народного господарства – орденом Трудового Червоного Прапора. І.Г. Александров неодноразово виступав представником СРСР у Міжнародній комісії із великих гребель.

Загальне враження від дисертаційного дослідження позитивне. Водночас висловимо деякі побажання та зауваження:

- Робота виграла б, якщо показати зв'язок та порівняння І.Г. Александрова з іноземними дослідниками
- Бажано в тексті додати більш біографічних даних
- Подекуди в матеріалах роботи зустрічаються русизми
- В дисертації відсутній аналіз взаємовідносин І.Г. Александрова зі своїми опонентами.

Висловлені зауваження мають характер рекомендації для подальшої наукової роботи дисертанта і не впливають на позитивну оцінку дисертації, яка є комплексним самостійним дослідженням. Дисертаційна робота за своїм змістом, новизною, теоретичною і практичною значущістю, достовірністю та цінністю одержаних результатів відповідає спеціальності 07.00.07 – історія науки і техніки, вимогам п. 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» та профілю спеціалізованої Вченої ради

Д 26.820.02 у Державному університеті інфраструктури та технології, а її автор, Ісаєнко Олександр Іванович, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки і техніки.

Науковий співробітник ДУ «Інституту досліджень науково-технічного потенціалу ім. Г.М. Доброва» НАН України

Відділу історії та соціології науки і техніки

кандидат історичних наук

М.Д. Станкова

Підпис	<u>М.Д. Станкова</u>
Засвідчую	<u>Нагородили ВКА</u>
Тиморєва С.	<u>М.Д. Станкова</u>

